

Posudek diplomové práce

Bohumil Čáp, Druhý jako druhé tělo

ÚFAR, FFUK, leden 2009

Práce Bohumila Čápa se zaměřuje na obtížné téma intersubjektivit ve filosofii Merleau-Pontyho. Autor velmi zdařile charakterizuje fenomenologickou filosofii v hlavních rysech (str. 5-7), aby ukázal, jaké místo v ní připadá problematice druhého člověka.

Jakkoli svůj výklad opírá především o vybranou pasáž *Fenomenologie vnímání* (*Autrui et le monde humain*, str. 398-419 ve vydání z r. 1999), není jeho práce jen komentářem této úvahy, nýbrž jejím systematickým výkladem. Bohumil Čáp sleduje její hlavní kroky, dovedně je spojuje s hlavními motivy nejen *Fenomenologie vnímání*, ale fenomenologické filosofie jako takové. Toto propojení dílčích analýz s celkem Merleau-Pontyho pojetí fenomenologie považují za jednu z předností práce.

Prvním krokem, na nějž se autor při svém systematickém sledování Merleau-Pontyho úvahy soustředí, je poukaz na „transcendenci v jádru subjektivity“ (7nn.): subjekt odhaluje v sobě samém „nereflektovaně prožívaný život“, přírodu ve své vlastním nitru (časové plynutí, tělesnost sebe sama), odhaluje sebe, jak je sobě samému *již dán*. Autor správně upozorňuje, že nutným předpokladem pochopení intersubjektivit je toto odmítnutí představy, že subjekt je sám sobě plně dán, že je vůči sobě samému „imanentní“.

S tím úzce souvisí i Merleau-Pontyho analýza vnímání, která ukazuje, „že vnímání nemá povahu reprezentace, ale ve světě zapojené orientace (13)“.¹ Vnímající se vždy nějak chová, a jakkoli jeho chování není reflektované, je smysluplné, tj. orientované. I toto pojetí vnímání jako bytí ve světě, podílení se na vyvstávání předmětu vjemu, je krokem k pochopení „možnosti plurality vědomí“ (15). Vědomí je totiž „inherentní světu a tělu“ (15), a jen díky tomu lze myslet „sdílenou tělesnot“: skutečnost, že můžeme vidět intence druhého v jeho chování zároveň: „Ve způsobu, jakým vnímání tělo, se nerozlišuje vnitřek a vnějšek.“ (20).

Na tomto místě přichází Bohumil Čáp s originálním výkladem pojmu „reflexe“. Merleau-Ponty mluví o tom, že při setkání mého pohledu s pohledem někoho jiného „přiváním ke slovu cizí existenci ve svého druhu reflexi“ (*Fenomenologie vnímání*, str. 404). Jaké druhu je tato reflexe? Autor navrhuje pojímat ji doslovně jako odraz, a opřít se přitom o Lacanovu studii *Stadium zrcadla*. Svůj návrh shrnuje slovy: „Vidět sebe znamená vidět dívající se tělo, právě tak jako vidět druhého.“ (24). Na tomto výkladu reflexe, který je v práci předložen v podobě nepříliš rozvinutého náznaku, je důležité to, že k reflexi-odrazu „dochází nezávisle na nás“ (24), není to výkon, který by provádělo „já“, nýbrž tělesná situace - ať už v ní stojí jedinec před zrcadlem či před druhým člověkem.

Autorův návrh získává další oporu při výkladu o „anonymním subjektu vnímání“. Tím, kdo vnímá, není primárně jedinečné já, nýbrž anonym, kdokoli: „Vnímáme tak, jak se vnímá.“ (25). Takové

¹ Viz též: „Vidět již neznamná pozorovat svět, ale být jeho součástí (14).“

vnímání není v silném smyslu *mé*. I to je další krok k filosofii intersubjektivit, neboť se zde otevírá společný svět, v němž ještě nejsou vyznačeny jednotlivé perspektivy jako perspektivy *od sebe odlišné*.

Je ovšem zřejmé, že popis anonymního vnímání a společného světa neobsahuje zkušenost s druhým. Bohumil Čáp výstižně praví: „naše těla o sobě ‘vědí’, ale co my?“ (28). Popis zkušenosti s druhým musí obsahovat i popis způsobu, jímž prožíváme své situace *jedinečným* způsobem. Autor zde zdařile upozorňuje na fenomén, který Merleau-Ponty shrnuje označením „žitý solipsismus“: jakkoli je vše, co vnímám, dáno *pro mne*, a tedy jsem v jistém smyslu privilegovaným pohledem na svět, není takový solipsismus zábranou komunikace s druhým, nýbrž její součástí. Solipsismus, který je na teoretické úrovni neobhajitelný, je něčím, co na úrovni žité zkušenosti „nelze překonat“ (30). Autor zde zdařile uvádí jako krajní podobu tohoto solipsismu pocit samoty, a dodává: „Ve smyslu samoty je obsažen druhý.“ (32).

V kapitole „Intersubjektivita“ (33-44) Bohumil Čáp pak soustředil hlavní sdělení Merleau-Pontyho analýzy intersubjektivit. Rád bych zde upozornil na zajímavý výklad pojmu „role“: ke konkrétnímu druhému já nemám přístup „bezprostředně“, nýbrž skrze roli, již ztělesňuje. Zde autor tvůrčím způsobem domýšlí Merleau-Pontyho myšlenku, podle níž je „interkorporeita“ základním fenoménem intersubjektivit: fenomén ztělesňování rolí zdařile spojuje motiv tělesně sdíleného světa (otevřícího se anonymnímu vnímání) s motivem setkání konkrétních osob *skrze* tělesnost či vnějškovost. Autor využívá svůj návrh i jako obhajobu Merleau-Pontyho koncepce proti námitkám Renaud Barbarase, podle něhož Merleau-Ponty sice ukázal, jak lze myslet sdílený svět, ale již nedokáže popsat, jak tento svět sdílejí konkrétní lidé, kteří na sebe nahlížejí jako na *jiné* (37). Ne-anonymní subjekt lze podle Čápa myslet nikoli s pomocí pojmu *cogito* či jiných pojmů spjatých s filosofií vědomí, nýbrž právě s pomocí pojmu „role“: „Tak jako jsme situovali tělo mezi subjekt a objekt, situujeme roli ‘já’ a roli ‘druhý’ mezi anonymitu a ipseitu.“ (39).

Práci Bohumila Čápa považuji za velmi zdařilou. Kromě již uvedených předností prokázal schopnost soustavně sledovat hlavní téma, stále znovu formulovat klíčové otázky, a to jazykem, který se neuchyluje pohodlně k pojmům referované koncepce, nýbrž sám hledá odpovídající výrazy. Otázky si můžeme klást nad návrhem chápat reflexi doslovně jako odraz, nad analýzou touhy, která využívá pojem „role“ (43n: jak toužím po druhém? Po těle, roli či osobě?), a kromě toho lze vznést jednu otázku zásadní: o já jako ne-anonymní osobě mluví Čáp někdy jako o někom, kdo předchází anonymnímu vnímání („postulace čistého subjektu“, 29n.), a jindy jako o někom, kdo z něj teprve povstává (např. ve stádiu zrcadla). Tuto otázku bychom rádi položili Merleau-Pontymu samotnému, nicméně nyní máme příležitost položit ji B. Čápu.

Práci hodnotím jako **výbornou**.

V Praze, 30. ledna 2009

Jakub Čapek

